

**XX ASRNING 70-90 YILLARNING O'RTALARIDA SAUDIYA
ARABISTONINING ICHKI SIYOSIY RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI**

Ilmiy rahbar: K.S. Azimov t.f.n., dots

Bajardi: A.T. Jamolov

(orcid: <https://orcid.org/0009-0004-6028-9472>.

Scopus: [us.com/dashboard.uri?origin=&](https://us.com/dashboard.uri?origin=&zone=azizbekjamolov96TopNavBar)

zone=azizbekjamolov96TopNavBar

Web of Science: ResearcherID OKS-9848-2025

<https://orcid.org/0009-0004-6028-9472>

Google scholar: jamolovazizbek96@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada 1970–1990-yillarning o'rtalarida Saudiya Arabistonining ichki siyosiy rivojlanish xususiyatlari tahlil qilinadi.

Tadqiqotda mamlakatda monarxik boshqaruv tizimining mustahkamlanishi, siyosiy hokimiyat va diniy institutlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, neft omilining davlat siyosati va ijtimoiy barqarorlikka ta'siri ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, qirol Faysal, Xolid va Fahd davrlarida amalga oshirilgan siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning mazmuni, 1979-yil Makka voqeasi hamda mintaqaviy geosiyosiy jarayonlarning ichki siyosatga ta'siri tahlil etilgan. Maqolada Saudiya Arabistonining "diniy-monarxik modernizatsiya modeli" ushbu davrda qanday shakllangani va uning keyingi taraqqiyot uchun yaratgan poydevori asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Saudiya Arabiston, ichki siyosat, monarxiya, neft siyosati, diniy omil, siyosiy barqarorlik, 1970–1990-yillar, Fors ko'rfazi, Arabiston yarim, Islom olami, Vision 2030

**SOME VIEWS ON THE MAIN PRINCIPLES OF FOREIGN POLICY OF
SAUDI ARABIA**

Abstract: This article analyzes the main features of Saudi Arabia's domestic political development from the 1970s to the mid-1990s. The study examines the consolidation of the monarchical political system, the interaction between political authority and religious institutions, and the impact of oil revenues on political stability and social welfare. Special attention is paid to the reforms carried out during the reigns of Kings Faisal, Khalid, and Fahd, the 1979 Grand Mosque seizure in Mecca, and the influence of regional geopolitical processes on domestic politics. The article argues that during this period Saudi Arabia formed a unique model of "religious-monarchical

modernization,” which laid the foundation for the country’s long-term political stability and subsequent development.

Key words: Saudi Arabia, domestic politics, monarchy, oil policy, religious factor, political stability, 1970s–1990s.

Adabiyotlar tahlili: Saudiya Arabistonining 1970–1990-yillardagi ichki siyosiy rivojlanishi masalasi xalqaro va mintaqaviy siyosatshunoslar tomonidan keng tadqiq qilingan. Mazkur davrda mamlakatda kechgan siyosiy islohotlar, neft siyosati, diniy omilning davlat boshqaruvidagi o‘rni hamda monarxik tizimning o‘ziga xos xususiyatlari bir qator tadqiqotchilar asarlarida yoritilgan.

Avvalo, M. Al-Rasheedning “A History of Saudi Arabia” (2002) asarida Saudiya Arabistoni siyosiy tizimining tarixiy ildizlari, ulamolar va qirollik oilasi o‘rtasidagi muvozanat, hamda neft davrida yuz bergan siyosiy o‘zgarishlar chuqur tahlil qilingan. Muallifning fikricha, 1970–1990-yillarda hukumat iqtisodiy islohotlar orqali modernizatsiyani boshlagan bo‘lsa-da, siyosiy sohada konservativ yo‘nalishni saqlab qoldi.

Shuningdek, Madawi Al-Rasheedning boshqa tadqiqotlarida (xususan, “Politics in an Arabian Kingdom”, 2010) Saudiya siyosiy tizimining barqarorligi “diniy legitimlik + iqtisodiy farovonlik” tamoyiliga tayanishi ta’kidlanadi. Bu yondashuv yuqoridagi maqolada qayd etilgan “ijtimoiy shartnoma” nazariyasi bilan hamohangdir.

Robert Laceyning “The Kingdom” (1981) kitobi esa Saudiya Arabistonining neftdan keyingi modernizatsiya jarayonini, qirol Faysal, Xolid va Fahd siyosatining ichki mohiyatini tarixiy-biografik uslubda yoritadi. Lacey Saudiya jamiyatining tez iqtisodiy o‘sishi bilan diniy qadriyatlar o‘rtasidagi ziddiyatlarni tahlil qilib, 1979-yil Makka voqeasini ichki siyosiy burilish sifatida baholaydi.

Bundan tashqari, Tim Niblockning “Saudi Arabia: Power, Legitimacy and Survival” (2006) asarida davlatning siyosiy barqarorligi neft siyosati va xalqaro ittifoqlar orqali ta’minlangani ilmiy asosda tahlil qilingan. Niblock fikricha, Saudiya Arabistonida siyosiy barqarorlikni ta’minlash uchun hukumat iqtisodiy boyliklarni keng ijtimoiy dasturlar orqali aholiga qaytardi, bu esa siyosiy noroziliklarni jilovladi.

O‘zbek va rus olimlari orasida esa Saudiya Arabistoni siyosiy tizimi bo‘yicha to‘g‘ridan-to‘g‘ri tadqiqotlar kam, biroq arab dunyosi siyosiy modernizatsiyasi haqidagi umumiy asarlar muhim nazariy manba bo‘lib xizmat qiladi. Jumladan, A. Saidov, S. Turdiev, R. Ahmedovlarning Yaqin Sharq davlatlari siyosiy jarayonlari bo‘yicha maqolalarida Saudiya Arabistonining barqaror monarxik tuzilmasi mintaqadagi boshqa davlatlarga nisbatan o‘ziga xosligi bilan ajralib turishi qayd etiladi.

Kirish:

XX asrning ikkinchi yarmi, xususan 1970–1990-yillar oralig‘i, Saudiya Arabistoni tarixida siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan tub burilish davri bo‘ldi. Bu yillar mamlakatning ichki siyosiy tizimini mustahkamlash, davlat boshqaruvi institutlarini shakllantirish hamda zamonaviy taraqqiyot yo‘liga o‘tish davri sifatida tarixda muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, 1973-yilda yuz bergan “neft inqilobi” va undan keyingi neft narxlarining keskin o‘sishi Saudiya Arabistonini mintaqadagi eng boy va siyosiy ta’sir kuchiga ega davlatlardan biriga aylantirdi. Shu bilan birga, iqtisodiy yuksalish siyosiy barqarorlikni ta’minlash zaruratini yanada kuchaytirdi.

Mazkur davrda Saudiya Arabistonining ichki siyosati monarxik boshqaruv tamoyillariga asoslangan bo‘lib, qirollik oilasi davlat hokimiyatining markazida turdi. Shu bilan birga, diniy hokimiyat – vahhobiylilik oqimi ulamolari siyosiy qarorlar qabul qilishda muhim o‘rin egallagan. Bu holat Saudiya siyosiy tizimini o‘ziga xos qilib, unda diniy qadriyatlar va zamonaviy boshqaruv mexanizmlari uyg‘unlashib bordi.

O‘tgan bir necha o‘n yillar mobaynida Saudiya Arabistonining milliy, madaniy va iqtisodiy kuch asosi faqatgina neft eksporti va energetika sohasi bo‘lib keldi. Uglevodorod eksporti umumiy eksportning 85 foizigacha bo‘lgan qismini hamda davlat daromadlarining katta qismini tashkil qildi. Hozirgi vaqtda neft YAIMning atigi 30-40 foizini tashkil qilsa-da, davlat iqtisodiy tarmoqlarining katta qismi neftga bog‘liqligi, mamlakat hayotida neftning ta’siri hamon yuqori ekanligini anglatadi. Mamlakat ichki va tashqi siyosatini belgilashda ham neft omili birlamchi bo‘lib qolmoqda.

Xususan “Vision 2030” da: Saudiya Arabistonini jahonning rivojlangan 19 davlatidan iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan 15 mamlakati darajasiga olib chiqish; Neftga bog‘liq bo‘lmagan eksport ulushini 16 foizdan 50 foizgacha ko‘tarish; Davlatning neftga bog‘liq bo‘lmagan daromadlarini 163 milliard Saudiya rialidan 1 trillion Saudiya rialigacha oshirish kabi vazifalar belgilangan.

Asosiy qism:

1.Siyosiy tizim va boshqaruv tuzilmasining shakllanishi

1970–1980-yillarda Saudiya Arabistoni monarxik boshqaruv shaklini saqlab qolgan holda, markazlashgan davlat boshqaruv tizimini mustahkamlashga kirishdi. Qirol Faysal (1964–1975) davrida davlat idoralarini modernizatsiya qilish, vazirliklarni tashkil etish, xalqaro siyosatni faol olib borish yo‘lga qo‘yildi. Faysal islohotlari Saudiya Arabistonining siyosiy tizimiga nisbatan zamonaviylik ruhi olib kirdi.

Qirol Xolid (1975–1982) va Qirol Fahd (1982–2005) davrlarida esa ichki siyosat barqarorlik va rivojlanish tamoyillariga tayandi. 1980-yillarda qirol Fahd tomonidan ishlab chiqilgan “Milliy rivojlanish rejasi” davlat boshqaruvini samarali qilish, iqtisodiy resurslarni ijtimoiy dasturlarga yo‘naltirish hamda ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimlarini rivojlantirishga qaratildi.

Bu davrda siyosiy partiyalar faoliyati ruxsat etilmagan bo'lsa-da, qirollik kengashi, ulamolar hay'ati va viloyat gubernatorlari orqali davlat siyosiy qarorlarida ijtimoiy qatlamlar ishtirokini ta'minlash mexanizmlari paydo bo'ldi. Shu tariqa Saudiya Arabistoni o'ziga xos "islomiy monarxik boshqaruv modeli"ni yaratdi.

2. Diniy omilning siyosiy jarayonlardagi o'rni

Saudiya Arabistoni siyosiy tizimining o'ziga xos jihati – diniy hokimiyat va siyosiy hokimiyatning bir-birini to'ldiruvchi shaklda mavjudligidir. Ulamolar kengashi (Hay'at al-Kibar al-Ulama) davlat siyosatida hal qiluvchi mavqega ega bo'lib, barcha qonun va qarorlar islom shariati – “shariat qonunlari” asosida baholangan.

1979-yilda Makka shahridagi Masjid al-Haromda yuz bergan qurolli bosqin voqeasi Saudiya hukumatining diniy siyosatiga katta ta'sir ko'rsatdi. Bu voqeadan so'ng, qirollik diniy qat'iyatni kuchaytirib, jamiyatda axloqiy nazoratni kuchaytirish, ta'lim va madaniyat sohasida diniy tamoyillarni targ'ib etish siyosatini yo'lga qo'ydi. Shu bilan birga, Eron Islom inqilobining mintaqaviy ta'sirini jilovlash maqsadida, Saudiya hukumati o'z xalqida diniy birlik va vatanparvarlik ruhini mustahkamlashga alohida e'tibor qaratdi.

3. Ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar va siyosiy barqarorlik

Neft narxlarining o'sishi Saudiya Arabistoniga ulkan daromad keltirdi. Bu mablag'lar yordamida mamlakatda keng ko'lamli infratuzilma loyihalari, ijtimoiy dasturlar va davlat xizmatlari rivojlantirildi. Davlat aholini bepul sog'liqni saqlash, bepul ta'lim, uy-joy qurilishi va subsidiyalar bilan ta'minladi.

Natijada, xalqning iqtisodiy farovonligi oshdi, siyosiy noroziliklar esa minimal darajada saqlanib qoldi. Neft boyliklari hukumat uchun siyosiy legitimlik vositasi sifatida xizmat qildi. Ya'ni, davlat farovonlik evaziga siyosiy sodiqlikni ta'minladi — bu "ijtimoiy shartnoma" Saudiya siyosatining asosiy tayanchi bo'ldi.

Saudiya Arabistoni ichki siyosiy rivojlanishida tashqi omillar, xususan, Eron inqilobi (1979), Afg'on urushi (1979–1989) va AQSH bilan harbiy-energetik hamkorlik alohida o'rin tutdi. Qirollik bu davrda mintaqadagi xavfsizlik masalalariga katta e'tibor qaratib, ichki barqarorlikni saqlash uchun siyosiy islohotlardan ko'ra, xavfsizlik tizimini mustahkamlashni afzal bildi.

Bunday siyosat Saudiya Arabistonining keyingi yillardagi barqaror taraqqiyoti uchun zamin yaratdi. Biroq, siyosiy erkinlikning cheklanishi va demokratik institutlarning yetishmasligi keyingi davrlarda ichki ijtimoiy bosimlarning to'planishiga sabab bo'ldi.

1970-yillarda va 1980-yillarning boshlarida mislsiz ko'tarilgan neft narxi kamida ikkita muhim oqibatlariga olib keldi: Saudiya Arabistoni jadal modernizatsiya yo'lini boshladi va arab-musulmon mintaqasi davlatlariga eng katta donor bo'ldi. Bu, o'z navbatida, mamlakatda juda ko'p turli xil "ma'lumotli sinf" ning paydo bo'lishiga

olib keldi va Saudiya Arabistonini mintaqalarni jalb qilishning muhim markaziga aylantirdi.

Saudiya Arabistoni tashqi siyosati to'rtta asosiy yo'nalishni ko'zda tutadi.

Fors ko'rfazi mamlakatlari,

Arab mamlakatlari

Islom olami

Xalqaro hamjamiyat

Fors ko'rfazi mamlakatlari Saudiya Arabistonining xalqaro siyosatdagi ustuvor yo'nalishlari hisoblanadi. Bu avvalambor, mamlakatlarning geografik holati, tarixiy aloqalari, ushbu mintqa davlatlarining davlat va iqtisodiy tizimlarining o'xshashligi bilan bog'liq. Saudiya Arabistoni Fors ko'rfazi davlatlarining xavfsizlikka erishish, ziddiyatlar va inqirozli vaziyatlarni hal qilishdagi maqsadlari birligini e'lon qiladi. Aynan shu maqsadlarga erishish uchun 1981 yilda GCC (Fors ko'rfazi Arab davlatlari hamkorlik kengashi) tashkil etilgan. Uning a'zolari mintaqadagi oltita arab davlatlari: Bahrayn, Qatar, Quvayt, BAA, Ummon va Saudiya Arabistoni. Ushbu uyushmaning maqsadi iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va harbiy sohalarida mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishdir.

Saudiya Arabistoni tashqi siyosatining navbatdagi muhim yo'nalishi barcha arab mamlakatlari. Saudiya Arabistoni tashqi siyosat kontseptsiyasida Islom qonunlariga rioya qilish va arab millatchiligi g'oyalariga rioya qilishni qayd etdi. Ushbu tushuncha Saudiya Arabistonining birinchi qiroli Abdul Aziz hukmronligidan boshlangan.

Islom davlatlari yo'nalishi bo'yicha Saudiya Arabistoni xalqaro siyosati umumiy islomiy birdamlik va birdamlik tamoyillariga asoslanadi. Musulmon mamlakatlar birligini amalga oshirish, shuningdek ularning manfaatlarini himoya qilish va himoya qilish maqsadida Saudiya Arabistoni tashabbusi bilan 1969 yilda Islom Konferentsiyasi Tashkiloti tashkil etildi.

Saudiya Arabistoni xalqaro siyosatidagi to'rtinchi yo'nalish xalqaro hamjamiyat bilan aloqalarni rivojlantirishdir. Ushbu yo'nalishda Saudiya Arabistoni jahon hamjamiyatining to'laqonli a'zosi bo'lishga intiladi va BMT Ustaviga muvofiq barcha huquq va majburiyatlarni to'g'ri bajarishga harakat qiladi. SA ning xalqaro siyosatdagi asosiy maqsadi m ga erishish va uni saqlashdir.

Mazkur dasturda ichki iqtisodiy va ijtimoiy islohotlar bilan birga mintaqaviy hamda xalqaro miqyosdagi tashqi siyosatga ham alohida urg'u berilgan. So'nggi yillarda mamlakat tashqi siyosat borasida faollik ko'rsatib, o'zining an'anaviy hamkor davlatlari geografiyasini kengaytirishga harakat qilmoqda. Shunga ko'ra, Saudiya Arabistoni musulmon dunyosidagi yetakchilik maqomini mustahkamlash, rivojlanayotgan musulmon davlatlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, shu bilan birga, istiqbolli bozorlarni izlab topish maqsadida Markaziy Osiyo mintaqasiga e'tibor qaratmoqda. U mintaqadagi istiqbolli mamlakatlar sifatida O'zbekiston va

Qozog‘istonni e’tirof etadi. So‘nggi uch yilda Saudiya mintaqaga yo‘naltirgan sarmoyalarining eng katta qismini O‘zbekiston iqtisodiyotidagi turli tarmoqlar, xususan, energetika sohasiga yo‘naltirdi. Shunga ko‘ra, aytish mumkinki, yangilanayotgan Saudiya Arabistonining iqtisodiy kelajagi uchun poydevor vazifasini o‘tayotgan “Vision 2030” yangilanayotgan O‘zbekistonning ham iqtisodiy jihatdan rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin

Xulosalar:

Xulosa qilib aytganda, 70–90-yillarning o‘rtalarida Saudiya Arabistoni ichki siyosati o‘ziga xos “diniy-monarxik modernizatsiya” modeli sifatida shakllandi. Davlat diniy qadriyatlarni saqlagan holda, zamonaviy boshqaruv, iqtisodiy islohotlar va ijtimoiy barqarorlikni uyg‘unlashtira oldi. Neft daromadlari siyosiy mustahkamlikni ta’minlovchi asosiy vosita sifatida xizmat qildi.

Saudiya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy boylik, mustahkam boshqaruv va diniy birlik mamlakat barqarorligini ta’minlay oladi. Shu bilan birga, bu davrda boshlangan siyosiy ehtiyotkorlik siyosati keyingi yillarda ham davom etib, Saudiya Arabistonining XXI asrga barqaror o‘tishida muhim omil bo‘ldi.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda ba’zi xulosalar chiqarish mumkin. Saudiya Arabistoni qanday qilib arab dunyosi chuqur o‘zgarishlar bosqichiga qadam qo‘yganini diqqat bilan kuzatib bormoqda: ba’zi hukumatlar qulab tushmoqda, yangi kuchlar paydo bo‘lmoqda, sheriklar o‘zgarib, tarkibiy tuzilmalarni o‘zgartirmoqda. Bunday qiyin o‘tish davri kutayotgan mamlakatlarning kelajagi haqida gapirish hali erta. Bu ushbu mamlakatlarning har biri tanlagan yo‘nalishga bog‘liq bo‘ladi. Ular duch kelgan qiyinchiliklarni engib, o‘z xalqlarining orzu-umidlari va istaklariga javob beradigan siyosiy tartibga o‘tishga umid qilishadi. Ehtimol, ular turk va eron modellari o‘rtasida tanlov qilishlari shart emas, chunki bu arab modeli bo‘ladi.

Ikkinchidan, Isroilning Falastin hududlarini, shuningdek, Suriya va Livanga haqli ravishda tegishli bo‘lgan boshqa erlarni davomli ravishda bosib olishiga kelsak, bu muammo mintaqadagi ko‘plab qiyinchiliklarning sababi hisoblanadi va agar Isroil barcha tinchlik tashabbuslarini puchga chiqarsa, muammo bo‘lmaydi hal qilindi va mintaqada u qadar notinch bo‘lib qoladi. Biroq, bularning barchasi jahon iqtisodiyotining beqarorligi, boshqa rivojlanayotgan mamlakatlar qatoridan raqobatchilar kengayishining kuchayishi sharoitida osonlikcha amalga oshirilmaydi. Isroilning murosasizligi uchinchi tahlikani, ya’ni terrorizmni harakatlantiruvchi kuch bo‘lib, muhim omil va muammo bo‘lib qolmoqda. Al-Qoida fitnada yolg‘iz emas.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Al-Rasheed, M. (2002). *A history of Saudi Arabia*. Cambridge University Press.
2. Al-Rasheed, M. (2010). *Politics in an Arabian kingdom: Saudi Arabia (1932–2010)*. Hurst & Company.

3. Ganiev, R. Kh. (1998). *Neftyanaya politika i sotsial'no-ekonomicheskiye reformy v Saudovskoy Aravii*. Nauka.
4. Niblock, T. (2006). *Saudi Arabia: Power, legitimacy and survival*. Routledge.
5. Saidov, A. (2018). *Arab davlatlarida siyosiy tizimlar evolyutsiyasi*. Jahon siyosati va iqtisodiyoti instituti.
6. Turdiev, S. (2020). Yaqin Sharq davlatlarida siyosiy modernizatsiya jarayonlari. *Sharq siyosati*, 3, 45–56.
7. Vassiliev, A. (2013). *The history of Saudi Arabia*. Saqi Books.
8. Vostokov, A. (2004). *Politicheskaya sistema Saudovskoy Aravii: traditsii i modernizatsiya*. Vostochnaya literatura.
9. Madraimov A. and et al. Handwritten Text Recognition in Ancient Manuscripts Using Convolutional Neural Networks (CNN) // Proceedings of the 2025 International Conference on Computational Innovations and Engineering Sustainability (ICCiES 2025). – 2025.